

Državni izpitni center

JESENSKI IZPITNI ROK

FILOZOFIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Ponedeljek, 30. avgust 2010

SPLOŠNA MATURA

OCENJEVALNA SHEMA ZA ESEJ (0–22 točk)

Navedeni opisi v shemi ustrezajo večjemu delu esejev, vendar je treba upoštevati, da posamezni eseji lahko vsebujejo lastnosti z različnih ravni. V takšnem primeru je treba presoditi, kateri element oziroma lastnost prevladuje v eseju kot celoti.

0–10 ODGOVOR NE DOSEGA MINIMALNIH STANDARDOV

- 0 Popolnoma nerelevanten odgovor, če je že najti kaj relevantnega, gre za naključje.
- 1–5 Odgovor je le skiciran, ne daje pomembnejših elementov, ki jih zahteva vprašanje, je fragmentaren in večinoma nerelevanten. Gre za postavljanje miselnih fragmentov enega ob drugega, ne pa za povezano besedilo. Skorajda nikjer ni mogoče opaziti seznanjenosti s filozofsko problematiko.
- 6–10 V odgovoru še vedno prevladuje fragmentarnost, če pa že ima zaokroženo zgradbo, je ta le delna in polna miselnih preskokov. Razumevanje danega problema je zelo omejeno. Razvitih je sicer nekaj relevantnih poudarkov, vendar so obrobnji. Odgovor je nejasen in pretežno nerelevanten. Temelji na opisih, če argumenti so, so le nakazani in nerazviti. Kandidatovo poznavanje filozofskih problemov je skromno, fragmentarno in zelo omejeno. Skorajda ne uporablja ustrezne filozofske terminologije. Njegove trditve so nenatančne in večkrat napačne.
Pri odgovoru gre torej največkrat zgolj za obnavljanje drobcev najbolj elementarne šolske snovi in ponavljanje enega in istega.

11–13 ZADOSTNO

Gre za daljše in razmeroma celovito besedilo (meja ni trdna, a odgovori z manj kakor 600 besedami so večinoma prekratki za zadostno obravnavo problema). Odgovor je esejističnega tipa (zgradba, celovitost, zaključenost), sta pa uvod in zaključek še bolj slabo razdelana. Nekatere izpeljave in utemeljitve so že lahko jasne, pogosto pa je odgovor težko razumljiv, tudi zaradi preskokov v izpeljavi. Problem, ki ga zastavlja vprašanje v naslovu, kandidat razume zelo poenostavljeno. Nerelevantnosti so še očitne, vendar se odgovor že nanaša na vprašanje. Kandidat uporabi nekaj relevantnih pojmov, a jih ne analizira. Naloga je večinoma opisna, kadar pa kandidat argumentira, je argumentacija skromna, površna in pogosto nejasna; naloga kaže samo osnovno seznanjenost s filozofsko problematiko in omejeno razumevanje, uporabljena terminologija in jezik le delno ustrezata filozofski obravnavi problemov. Odgovor kot celota se opira na obnavljanje najbolj splošno znanih dejstev in argumentov, večkrat pa je najti tudi napačne trditve.
Zato je odgovor le zelo poenostavljena predstavitev in rešitev problema. Se pa kandidat večinoma že giblje na najosnovnejši ravni razumevanja in razlage problema.

14–16 DOBRO, A OMEJENO

Odgovor ima najmanj 600 besed, esejistična zgradba je s formalnega vidika dobra; uvod razloži problem in sklep je vsaj praviloma izpeljan iz naloge. Zgradba posamičnih odlomkov je večinoma dobra, je pa semtertja še opaziti preskoke v izpeljavi. Problem, ki ga zastavlja naslov, kandidat razume, kar mu omogoči pregled nad celoto odgovora. Uporablja osnovno filozofsko terminologijo, ki je večinoma relevantna za obravnavani problem. Vendar so pojmi pogosto preprosto sprejeti kot samoumevni, njihova analiza je bolj obrobna, prav tako so lahko v zametkih zaznavni že poskusi povezovanja ustreznih pojmov. Kandidat opis in razlago dopolni z argumenti, vendar so »šolski« in predvidljivi, lahko so tudi zgolj opis znanih argumentov. Kandidat predstavi več pogledov, vendar protiargumentov še ni oziroma so predstavljeni skromno. Je pa opaziti poskus analize nekaterih pojmov in predpostavk vprašanja ter zametke logičnega povezovanja pojmov, iskanja utemeljenih rešitev problemov in vrednotenja nekaterih posledic rešitev.
Esej izraža solidno splošno seznanjenost z ustrežno filozofsko problematiko, kar se kaže v dovolj obširni predstavitvi posameznih pogledov, vendar argumentacija in analiza pojmov še nista v ospredju.

17–19 PRAV DOBRO, A OPAZNE POMANJKLJIVOSTI

Esejistična zgradba je s formalnega in večinoma tudi vsebinskega vidika dobra. Uvod in zaključek sta jasna, jedrnata in relevantna, izpeljave in utemeljitve so skoraj zmeraj logično skladne in razumljive, posamični odlomki so največkrat smiselno zaokrožene celote in so pogosto med seboj dobro povezani. Problem, ki ga zastavlja vprašanje v naslovu, kandidat razume in to razumevanje dobro izrazi s celotno strukturo eseja. Uporabljeni pojmi so skoraj zmeraj relevantni in zadoščajo za smiselno obravnavo problema. Nekaj vpeljanih pojmov je reflektiranih kot filozofsko problematičnih, večkrat je mogoče zaslediti njihovo analizo in vzpostavljanje logičnih zvez med njimi. Nasploh v eseju že prevladuje argumentacija pred povzemanjem stališč. Argumentacija je večinoma dobra in kot posledica samostojnega premisleka. Vendar so lahko nekateri argumenti še pomanjkljivi, nasprotna stališča in protiargumenti pa semtertja niso primerno ali pa sploh niso predstavljeni; nekateri temeljni pojmi so lahko predstavljeni kot samoumevni. Terminologija in jezikovno izražanje sta primerna.

Iz odgovora je razvidna zelo dobra splošna seznanjenost s filozofskimi problemi, tudi njihovo dobro razumevanje, čeprav je še mogoče zaslediti pomanjkljivosti v znanju, razumevanju in argumentaciji. Vendar se kandidat že pretežno giblje na abstraktni ravni razmisleka in abstraktno večkrat povezuje s konkretnim.

20–22 V GLAVNEM ODLIČNO

Poglobljen in argumentiran odgovor na vprašanje z analizo pojmov in razvito pojmovno mrežo, z jasno in koherentno črto argumentacije, ki upošteva tudi protiargumente. Uvod in zaključek sta jasna in jedrnata, z dobro formuliranim problemom oziroma rešitvijo problema. Izpeljave in utemeljitve so logično skladne in povsem jasne, odlomki so zaokrožene celote in so med seboj zelo dobro povezani. V naslovu zastavljeni problem kandidat poglobljeno razume, kar izrazi s poglobljeno analizo pojmov, bogato pojmovno mrežo, lahko pa se tudi že zaveda meja svoje argumentacije (vendar to ni nujno). Včasih vstopa v filozofski dialog z zagovorniki drugačnih stališč in kaže tudi osebni odnos do filozofskih problemov, ki je že rezultat samostojnega razmisleka. Esej kaže zelo dobro splošno seznanjenost s filozofskimi problemi in njihovo zelo dobro razumevanje. Terminologija in jezikovno izražanje sta ustrezna.

Kandidat se že zanesljivo giblje na abstraktni ravni razmisleka in pogosto povezuje abstraktno s konkretnim. Esej še lahko ima kakšno pomanjkljivost, toda pri ocenjevanju je treba upoštevati starost kandidatov in dejstvo, da so se s filozofijo ukvarjali samo eno leto.

DODATNA NAVODILA ZA ESEJ

(Navodila so le okvirne smernice: kandidat lahko napiše vsebinsko tudi čisto drugačen esej, če je le povezan z naslovom.)

- 1. Razpravljajte o trditvi: Sveta ne moremo razložiti, če izhajamo zgolj iz enega počela. Svet je namreč mnoštvo, zato ne more izvirati iz enega.**

Vprašanje izhaja iz grške problematika počela, arhe: ali lahko mnoštvo sveta izpeljemo iz enega samega načela, denimo vode ali zraka. In potem, pri Platonu, ali lahko vse v svetu izpeljemo iz ene ideje, in nazadnje novoveško: ali je potreben dualizem ali je vse materija.
- 2. Razpravljajte o trditvi: V materialnem svetu en dogodek res nujno sledi iz vseh predhodnih dogodkov. Tako lahko rečemo, da vse poteka po nujnosti. To pa ne pomeni, da ljudje nismo svobodni, saj se duh razlikuje od materije.**

Naslovna trditev združuje dve temi. Na eni strani gre za odnos med svobodo in nujnostjo, pri čemer nastopa še tretje načelo, naključnost. Na drugi strani pa za odnos med duhom in telesom. Naslov zahteva razmislek o tem, kako je svoboda povezana z razliko med duhom in telesom.
- 3. Razpravljajte o trditvi: Stvarnost je sestavljena iz dveh različnih svetov: sveta videza in sveta resničnosti (resničnega sveta).**

Mnoge filozofske teorije razlikujejo med videzom in resničnostjo. Denimo že starogrški atomisti so razlikovali med resničnostjo atomov oziroma njihovimi lastnostmi (gibanjem, obliko itd.) in zgolj videzom, ki ga ustvarja odziv čutil na delovanje atomov (to so zaznave barv itd.). Bolj zapleteno sliko najdemo npr. pri Descartesu, ki sicer zagovarja resničnost matematiziranega, »brezbarvnega« in »nemega« sveta materije, vendar pa so po drugi strani tudi sekundarne kvalitete realni elementi duha. Npr. subjektivni idealisti pa razlikovanje med videzom in resničnostjo v celoti zavračajo.
- 4. Razpravljajte o trditvi: O resnici govori samo filozofija, znanost je povezana le s tistim, kar je koristno in uporabno.**

Vprašanje trdi, da le filozofski pristop dopušča spoznanje resnice, empirična metoda znanosti pa ne. Tej trditvi se pridružujejo različni filozofi, denimo Bergson (npr. z razlikovanjem med realnim psihološkim časom in abstraktnim matematiziranim časom) ali pa Nietzsche, ki znanstvenikom očita asketski beg pred realnostjo. Po drugi strani realisti glede znanstvenih teorij dokazujejo, da sodobne empirične matematizirane znanstvene teorije govorijo o sami stvarnosti.
- 5. Razpravljajte o trditvi: Spoznanja razuma so gotova, vendar nam ničesar ne povedo o svetu. Empirična spoznanja pa govorijo o svetu, vendar niso gotova.**

Trditev zagovarjajo empiristi. Po njihovem mnenju so matematične in logične resnice nujno resnične, vendar ne govorijo o svetu. Izkustveni opisi sveta niso nujno resnični, ker pač ni nujno resničnih metafizičnih načel, ki bi opisovala svet (tradicionalno načelo vzročnosti ni nujno resnično). Kant nekoliko drugače razume odnos med analitičnimi, sintetičnimi, apriornimi in aposteriornimi sodbami. Seveda pa se tudi racionalisti ne strinjajo s trditvijo, da nujno resnične razumske sodbe ne bi opisovale sveta.
- 6. Razpravljajte o trditvi: Če večina sprejema neko mnenje za resnično, potem je to mnenje tudi dejansko resnično.**

Pojmovanje resnice v vsakdanjem življenju najpogosteje ostaja na ravni izkustvenega ujemanja trditve z dejanskim stanjem predmeta oziroma Aristotelovega »ujemanja misli in predmeta«. Vendar je to samo ena izmed možnosti. Kako pa je recimo z vrednostnimi ali estetskimi sodbami, ki ne govorijo o empiričnih dejstvih? Kandidati naj bi razpravljali o teorijah resnice, ki različno opredeljujejo resničnost trditev.
- 7. Razpravljajte o trditvi: Za dobro življenje čutni užitki niso niti najmanj pomembni.**

Nasprotno trditev zagovarjajo skrajni hedonisti. Večina filozofov pa hedonistom nasprotuje in trdi, da človekovo izpolnjeno, uresničeno in torej dobro življenje poleg telesnega uživanja zahteva še kaj drugega. Celo Epikur kot zmeren hedonist trdi, da je nujen element dobrega življenja npr. razumna presoja. Druge možnosti so: intelektualna dejavnost (Aristotel), pristni odnosi med osebami (Buber) ali avtentično življenje (Sartre, Dostojevski).

8. Razpravljajte o trditvi: Kjer ni tožnika, ni sodnika. Če nihče ne ve za moja slaba dejanja, potem nisem nemoralen.

Naslov predpostavlja premislek o utemeljitvi morale. Kdo je tisti, ki opredeljuje, kaj je moralno ali nemoralno? Kdo vrednoti in sankcionira naša dejanja? Mi sami, naš um, družba, bog? Tu se seveda odpira tudi vprašanje funkcije morale, vrednotenja in sankcioniranja.

9. Razpravljajte o trditvi: Nihče ne dela zla hote. Slaba dejanja izvirajo iz nevednosti. (Sokrat)

Sokratova predpostavka je, da delamo zlo, ker preprosto ne vemo, kaj je dobro. Če bi vedeli, potem bi tudi dobro delovali. To stališče je spodbijal že Aristotel s svojo trditvijo, da je odločitev počelo dejanj in da človek stori po lastni odločitvi dobra in zla dejanja. Človek nosi odgovornost za svoja dejanja zato, ker jih je opravljal hoté – zavestno, po premisleku in odločitvi. Odgovarja zato, ker ima svobodno voljo.

10. Razpravljajte o trditvi: Ker ljudje nismo enaki, je pravično, da se nas v državi obravnava različno.

Vprašanje zahteva razmislek o pojmu narave človeka in pojmu pravičnosti. Trditev nasprotuje sodobnemu prepričanju, da imamo ljudje skupno in enako bistvo, in se pridružuje denimo Platonu, ki razlikuje med tremi tipi človeka. O pravičnosti pa trditev pravi isto kakor Aristotel, namreč da je bistveno za pravično ravnanje enako obravnavanje enakih in različno različnih.

11. Razpravljajte o trditvi: V idealni državi kazen ne bi bila potrebna, ker pa idealne države nikdar ne bo, bo tudi kazen vselej obstajala.

Naslov zahteva tematizacijo na eni strani kazni, na drugi strani pa pojma idealne države, se pravi družbene utopije. Čemu je kazen potrebna, je eno ključno vprašanje, drugo pa, kakšen je status idealne države. Če idealna država pomeni tudi idealne ljudi, ti ne kršijo zakonov, zato kazen res ni potrebna.

12. Razpravljajte o trditvi: Državna oblast lahko zagotovi državljanom le delno svobodo, absolutne svobode pa ne more zagotoviti.

Trditev predpostavlja, da država pravzaprav ne omejuje svobode, temveč jo zagotavlja. To nasprotuje zdravorazumskemu pojmovanju, da državni zakoni le omejuje svobodo, in se sklada s teorijami družbene pogodbe, ki pravijo, da v anarhiji nihče ni varen. In tu se potem zastavi vprašanje odnosa med varnostjo in svobodo oziroma vprašanje o tem, ali je edina svoboda negativna.

13. Razpravljajte o trditvi: Kdor zahteva dokaze za božji obstoj, s tem kaže, da mu primanjkuje vere.

Ali so dokazi sploh mogoči, in potem, kakšen je odnos med vero in razumom, ali moramo le slepo verjeti ali pa imata razum in vera vendarle skupne točke. Tako da vera potrebuje razum in razum vero.

14. Razpravljajte o trditvi: Bog ne spada v naš svet, zato z jezikom o njem ni mogoče povedati nič smiselnega.

Z jezikom govorimo o tem svetu. Če bog spada v ta svet, potem lahko govorimo tudi o njem, kaj pa če bog spada v popolnoma drugačen svet, je raba jezika tega sveta za govor o njem še možna? Če da – kako, in če ne, kakšen odnos do boga je mogoč?

15. Razpravljajte o trditvi: Če bi morala temeljila na božjih zapovedih, bi bil njen vir strah.

Včasih se sliši, da če je Bog mrtev, potem je vse dobljeno oziroma morala ni več mogoča. Vprašanje raziskuje drugo stran, kakšen tip morale sledi iz božjih zapovedi ali gre res za nagrajevanje v onostranstvu ali kazen ali pa lahko zapovedi razumemo tudi drugače, kot navodila, napatke za dobro življenje

OCENJEVALNA SHEMA ZA KOMENTAR BESEDILA (0–22 točk)

Navedeni opisi v shemi ustrezajo večjemu delu komentarjev, vendar je treba upoštevati, da posamezni komentarji lahko vsebujejo lastnosti z različnih ravni. V takšnem primeru je treba presoditi, kateri element oziroma lastnost prevladuje v odgovoru kot celoti.

0–10 ODGOVOR NE DOSEGA MINIMALNIH STANDARDOV

- 0 Popolnoma nerelevantna naloga, če je že najti kaj relevantnega, gre za naključje. Očitno je, da kandidat dela ne pozna.
- 1–5 Komentar je fragmentaren in večinoma nerelevanten, toda v njem je kljub temu najti kakšen element razumevanja besedila. Očitno je, da kandidat dela ne pozna. Prav tako gre za postavljanje miselnih fragmentov enega ob drugega, ne pa za celovit komentar.
- 6–10 Komentar deloma že ima zaokroženo zgradbo, razumevanje izbranega dela je omejeno, razvitih je nekaj ustreznih poudarkov, vendar je najti še veliko nerelevantnosti.
Poznavanje dela ima resne pomanjkljivosti.

11–13 ZADOSTNO

Odgovor je že esejističnega tipa (zgradba, celovitost, zaključenost). Probleme, ki jih odpira odlomek, kandidat razume, vendar na zelo nizki ravni, saj je njegovo poznavanje dela zelo površno. Veliko je nerelevantnosti, vendar se odgovor deloma že nanaša na dani odlomek, deloma pa je lahko zgolj njegova parafraza. Vpelje nekaj ustreznih pojmov, vendar jih ne analizira. Odgovor je pogosto preprost opis filozofskega problema iz odlomka ali morda celo preprosta obnova celotnega dela. Če poskuša z argumentacijo, je ta bolj opisna.
Kandidat delo pomanjkljivo razume na najosnovnejši ravni.

14–16 DOBRO, A OMEJENO

Poznavanje dela je brez večjih pomanjkljivosti in na osnovni ravni kandidat delo tudi razume. Naloga ima dobro strukturo in je brez večjih preskokov v izpeljavi; odgovor je večinoma relevanten, toda opisi in razlage so ponekod še slabo razviti; kandidat poskuša analizirati nekatere pojme, morda vzpostavi tudi nekaj povezav med njimi, vendar analizo pogosto nadomešča opis in povzemanje ali parafraziranje trditev iz komentiranega besedila.
Kandidat delo dobro pozna in dobro predstavi vsebino, ki se navezuje na odlomek.

17–19 PRAV DOBRO, A Z MANJŠIMI POMANJKLJIVOSTMI

Obravnavano delo dobro pozna in razume, filozofski problem iz odlomka umesti v kontekst dela; razlaga in argumentacija sta jasni in razumljivi, temeljni pojmi so opredeljeni. Kandidat pozna celotno delo, razume bistvene filozofske probleme, ki jih delo, zlasti pa navedeni odlomek odpira, in jih tudi razlaga v tem okviru. Še vedno je mogoče najti kako nerelevantnost in neutemeljeno trditev, še so lahko napake v izpeljavi ali nejasnosti, vendar pa so na tej ravni to obrobnejše pomanjkljivosti.
Kandidat delo zelo dobro pozna ter zna dobro razložiti in analizirati temeljne probleme odlomka in dela.

20–22 V GLAVNEM ODLIČNO

Dober odgovor z analizo pojmov in razvito pojmovno mrežo, z jasno in koherentno črto razlage in argumentacije, upošteva (vsaj implicitno) tudi drugačne poglede. Kandidat ima zelo dober pregled nad celotnim besedilom in ga komentira s pojmovnim aparatom, ki je razvit v besedilu. Vstopa v dialog z avtorjem dela ter razvija in utemeljuje tudi svoja stališča. Lahko obravnava avtorja tudi širše z vidika filozofske tradicije. Seveda je treba upoštevati starost kandidatov in dejstvo, da so se s filozofijo ukvarjali samo eno leto.
Kandidat delo zelo dobro razume, temeljito obravnava vse vidike danega odlomka in semtertja celo vstopa v dialog z avtorjem.

DODATNA NAVODILA ZA KOMENTAR BESEDILA

(Gre samo za okvirna navodila, za pravično ocenjevanje pa je nujno, da ocenjevalci vnaprej obnovijo svoje poznavanje nadrobnosti besedila, saj je prav to bistvena odlika ene vrste komentarjev.)

1. PLATON: DRŽAVA

V odlomku je izražen Platonov metafizični in epistemološki dualizem. Obstajata dve vrsti bitnosti: nespremenljive, večne in nujno obstoječe ideje (oziroma forme), ki so čiste lastnosti oziroma lastnosti (kvalitete) kot takšne (to so »metafizične lastnosti«, ki se delijo na metafizično-moralne kvalitete, metafizične kvalitete v ožjem pomenu, metafizično-estetske kvalitete in matematične kvalitete), ter predmeti, ki so pri idejah udeleženi oziroma posnemajo kvaliteto idej. Prvo vrsto bitnosti spoznavamo neposredno z umevanjem (intelektualnim zrenjem), drugo pa sicer tudi z umom (kolikor gre za podobo idej), vendar s posredovanjem čutil. Spoznanje idej je jasno in gotovo, spoznanje na idejah udeleženih predmetov pa nejasno, negotovo, posredno, nedokončno in nikdar do kraja utemeljeno. Platon svojo metafizično in epistemološko teorijo dokazuje z različnimi racionalnimi argumenti in tudi s prisposodobami.

2. ARISTOTEL: NIKOMAHOVA ETIKA

Odlomek govori o sredini, natančneje o razliki med aritmetično sredino in »sredino glede na nas«. Seveda je namen te razlage vpeljati pojem srednje mere. Kandidat naj bi razložil npravstvene vrline, ki so zadržanja v odnosu do strasti, in sicer zadržanja, ki so srednja mera oz. sredina med pretiravanjem in pomanjkanjem. Pri strasteh se lahko človek odzove preveč ali premalo. Preveč burno ali pa premedlo. Npravstvena vrлина pa je ravno v srednji meri. V nadaljevanju naj bi kandidat pojasnil pomen vrlin (npravstvenih in razumskih) na človekovi poti k srečnosti.

3. DESCARTES: MEDITACIJE

Odlomek se dotika osnovnega filozofskega problema v *Meditacijah*, to je vprašanja gotovosti spoznanja. Descartes trdi, da poseduje gotovo spoznanje o predmetih čistega uma in tudi o telesni stvarnosti, če je opisljiva z vrojenimi idejami, ki so umljive. Odlomek je mogoče interpretirati iz različnih smeri: z vidika metodološkega dvoma, vzpostavitve cogita, jasnosti in razločnosti kot merila resničnosti, Boga kot poroka resničnosti jasnih in razločnih idej itd.

4. KANT: KRITIKA PRAKTIČNEGA UMA

Po Kantovem mnenju je delovanje moralno, kadar ravnamo iz dolžnosti. Iz dolžnosti pa ravnamo iz spoštovanja do moralnega zakona, ki predstavlja temeljno gonilo moralnega delovanja. Iz dolžnosti in s tem iz spoštovanja do moralnega zakona pa lahko delujemo zato, ker smo hkrati telesna in racionalna bitja. Telesnost je vzrok za nagnjenja (želje, delne interese), razum pa lahko z uvidom v splošno sprejemljivost maksim delovanja prevlada delnost telesnih potreb in interesov, tako pa vzpostavlja moralnost dejanj. Moralni zakon in delovanje v skladu z njim nam omogočita spoznati, da nismo zgolj materialna bitja, vpeta v vzročne odnose, temveč da smo kot moralna bitja zunaj te vzročnosti, torej svobodni.

5. NIETZSCHE: H GENEALOGIJI MORALE

Odlomek je s konca druge razprave. Meri na osrednji pojem druge razprave, pojem slabe vesti. Slaba vest je zanikanje naravnih nagnjenj človeka, zavest o krivdi, ki jo je iznašel človek ressentimenta in reaktivnih občutkov. Vendar slaba vest ni enodimenzionalna, ni le zanikanje narave človeka, vojna napoved instinktom, ni le globoko obolenje, je tudi instinkt svobode, volja do moči, le da je usmerjena proti človeku in njegovi živalski strani. Slaba vest je bolezen, ker je zanikanje življenja bolezen. Je pa tudi nosečnost, saj v sebi nosi Zaratustro, človeka, ki bo osvobodil voljo.